

УДК 34.06

ДЗЮБЕНКО О.Л.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Стаття присвячена дослідженню та узагальненню позицій відомих фахівців теорії права щодо розуміння ними об'єктів, видів та складових елементів юридичної техніки, а також на підставі проведеного комплексного аналізу сформульовано науково-теоретичне визначення поняття «юридична техніка» та запропоновано видову класифікацію юридичної техніки.

Ключові слова: юридична техніка, об'єкти юридичної техніки, види юридичної техніки, елементи юридичної техніки.

Статья посвящена исследованию и обобщению позиций известных специалистов теории права относительно понимания ими объектов, видов и составных элементов юридической техники, а также на основании проведенного комплексного анализа сформулировано научно-теоретическое определение понятия «юридическая техника» и предложена видовая классификация юридической техники.

Ключевые слова: юридическая техника, объекты юридической техники, виды юридической техники, элементы юридической техники.

The article is devoted to the research and generalization of the positions of famous experts in the theory of law as to the understanding of objects, types and constituent elements of legal technology, as well as on the basis of the complex analysis the scientific and theoretical definition of the concept of “legal technique” is formulated and a special classification of legal technique is proposed.

Key words: legal technique, objects of legal technique, types of legal technique, elements of legal technique.

Вступ. На сучасному етапі розвитку української держави гостро постає проблема якості законодавства. Це зумовлено необхідністю удосконалення різних сфер державної діяльності, а отже, потребою упорядкування правового регулювання нових видів суспільних відносин. Жодна держава не може існувати без налагодженого управлінського механізму, який би забезпечував гармонійний розвиток та функціонування правової системи суспільства. Основу цього механізму становлять правові акти, «робота» над якими передбачає врахування ряду обставин, які є предметом дослідження юридичної техніки.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення видової класифікації видів юридичної техніки і формулювання науково-теоретичного визначення поняття «юридична техніка» на підставі комплексного аналізу та узагальнення позицій відомих фахівців теорії права щодо розуміння ними об'єктів, видів та складових елементів юридичної техніки.

Аналізу окремих аспектів юридичної техніки присвятили свої праці чимало відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: С.С. Алексєєв, Н.В. Артикуца, С.А. Боголюбов, Л.М. Бойко, А.Б. Венгеров, Г.І. Денисов, Ж.О. Дзейко, В.М. Карташов, Д.А. Керимов, Д.А. Ковачов, А.В. Красницька, Р. Лукич, А.В. Малько, Г.І. Муромцев, Н.М. Оніщенко, А.С. Піголін, А. Полешко, П.М. Рабінович, В.І. Риндюк, О.О. Тененко, А.Ф. Черданцев, Б.В. Чигидин, Є.С. Шугрина, С.Н. Юсупов тощо. Так, теоретики досліджували об'єкти юридичної техніки, характер юридичної техніки, її елементи, види, призначення тощо.

Результати дослідження. Дискусії щодо питання юридичної техніки тривають у науковій юридичній літературі, висвітлюються у наукових працях фахівців у галузі теорії права, обговорюються на конференціях, науково-методологічних семінарах тощо. Як зазначає Г.І. Муромцев, із думкою

© ДЗЮБЕНКО О.Л. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства факультету економіки, права та інформаційних технологій (Київський національний університет культури і мистецтв)

якого складно не погодитися, це пояснюється тим, що, з одного боку, спостерігається відмова від старих підходів, надання проблемі нового розуміння, а з іншого – незавершеність цього процесу, на підставі чого він робить висновок, що ця проблема має перехідний характер [1, с. 9].

Розуміння поняття юридичної техніки в науковій літературі є неоднозначним, що зумовлює необхідність його детального аналізу. Однак спершу необхідно з'ясувати, що є об'єктом юридичної техніки.

Так, О.В. Бабкіна [2, с. 93], А.І. Коваленко [3, с. 151], А.Б. Венгеров [4, с. 263] вважають, що під юридичною технікою варто розуміти сукупність її структурних елементів, які використовуються під час розробки нормативно-правових актів. Ю.А. Ведерніков, В.С. Грекул [5, с. 121], О.Ф. Скакун [6, с. 728], М.К. Юков [7, с. 46], у свою чергу, вбачають можливість застосування юридичної техніки не тільки під час підготовки нормативно-правових актів, але і під час підготовки правозастосовних та правотлумачних актів. При цьому варто звернути увагу на те, що спільним для обох груп теоретиків є розуміння ними юридичної техніки як засобу розробки правових актів загалом та нормативно-правових актів зокрема. Така позиція науковців дає змогу зробити висновок, що об'єктом юридичної техніки є правові акти.

Водночас проведений аналіз пояснює і розуміння теоретиками права видів юридичної техніки. Відомі представники теорії права, зокрема: Р. Лукич [8, с. 208], С.С. Алексєєв [9, с. 143], О.І. Юшик [10, с. 478], О.О. Тененко [11, с. 18], Ю.А. Ведерніков та В.С. Грекул [5, с. 121] поділяють юридичну техніку, залежно від видів правових актів, на правотворчу, об'єктом якої є нормативно-правові акти, та правозастосовну, об'єктом якої є, відповідно, правозастосовні акти. Водночас, залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, у правотворчій техніці раціонально розрізняти законотворчу техніку, об'єктом якої є закони, та нормотворчу техніку, об'єктом якої є підзаконні акти.

Особливу увагу варто звернути на те, що правові акти включають нормативно-правові, правозастосовні та правотлумачні акти, а тому виділення вказаними фахівцями теорії права правотворчої та правозастосовної техніки вказує на те, що вибраний ними критерій поділу юридичної техніки на види розкритий неповністю. У зв'язку з цим ми погоджуємося з В.М. Карташовим, який серед видів юридичної техніки виділив також інтерпретаційну техніку, тобто юридичну техніку створення правотлумачних актів [12, с. 109]. З такою думкою погоджуються Г.І. Денисов, акцентуючи на тому, що інтерпретаційна техніка означає техніку актів саме офіційного тлумачення [13, с. 90]. О.Ф. Скакун, у свою чергу, зазначає, що юридична техніка тлумачення права притаманна юридичній техніці в правотворчості та юридичній техніці в правозастосовній діяльності [6, с. 728]. Отже, науковці виділяють інтерпретаційну техніку, тобто юридичну техніку правотлумачних актів, як самостійний вид юридичної техніки.

Узагальнюючи позиції зазначених вище науковців щодо розуміння ними видів юридичної техніки, можна зробити два висновки: по-перше, залежно від видів правових актів, юридична техніка включає правотворчу, правозастосовну та правотлумачну техніку. При цьому правотворча техніка, залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, поділяється на законотворчу та нормотворчу техніку. По-друге, на думку теоретиків права, юридична техніка використовується виключно під час створення правових актів. На підставі цього можна констатувати, що юридична техніка створення правових актів є самостійним видом юридичної техніки та включає юридичну техніку створення нормативно-правових актів, юридичну техніку створення правозастосовних актів та юридичну техніку створення правотлумачних актів.

Однак важливого значення набуває висвітлення складових елементів юридичної техніки створення нормативно-правових актів. Так, розглядаючи юридичну техніку крізь призму використання її у процесі створення нормативно-правових актів, варто зазначити, що її об'єктом є не самі тексти законів та підзаконних актів, а виключно їх проекти. На підставі цього можна стверджувати, що під час розробки проектів законів законотворець має керуватися правилами юридичної техніки проектування законів – законопроектної техніки. Водночас під час розроблення проектів підзаконних актів нормотворець має використовувати правила юридичної техніки проектування підзаконних актів – нормопроектної техніки. Отже, проведений аналіз дає змогу юридичну техніку створення нормативно-правових актів поділяти на юридичну техніку законопроекування та, відповідно, юридичну техніку нормопроекування.

При цьому варто зазначити, що до нормативно-правових актів можуть вноситись зміни та доповнення, тому вірною є позиція А.С. Піголкіна, який запропонував техніку внесення змін та доповнень до нормативних актів розглядати як самостійний вид юридичної техніки [14, с. 95]. З такою позицією згодом погодилась і Л.М. Бойко [14, с. 50].

Дійсно, виділення юридичної техніки внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів є важливою умовою для забезпечення високого рівня ефективності діючого законодавства, яке регулює різні типи суспільних відносин, що характеризуються динамічним розвитком, а отже, потребують постійного «втручання» як зміни та доповнення. Водночас у разі внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів присутній елемент створення «нового» матеріалу, у зв'язку з чим можна констатувати, що юридичну техніку внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів варто розглядати як різновид юридичної техніки створення нормативно-правових актів.

Отже, юридична техніка створення нормативно-правових актів включає юридичну техніку законопроекування, юридичну техніку нормопроекування та юридичну техніку внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів.

Важливою в контексті дослідження видів юридичної техніки є позиція А.С. Піголкіна, який виділяє техніку визнання нормативних актів такими, що повністю або частково втратили силу як самостійний вид юридичної техніки [14, с. 75–94]. Так, варто зазначити, що нормативно-правові акти втрачають чинність внаслідок: прямого скасування конкретного акта; фактичного скасування акта іншим актом, прийнятим із того самого питання; закінчення визначеного терміну дії акта; зміни обставин, для врегулювання яких було прийнято нормативний акт. Л.М. Бойко, у свою чергу, у своїй праці розглядає правила скасування тих чи інших застарілих актів або їх частин [15, с. 63–69]. Таке розуміння теоретиком ролі юридичної техніки при визнанні нормативних актів такими, що втратили чинність, дає змогу констатувати, що автор бере до уваги не всі умови втрати чинності нормативно-правових актів, а лише ті з них, які залежать виключно від правотворців, а саме: скасування конкретного акта та, відповідно, фактичне скасування акта іншим актом, прийнятим із того самого питання.

Однак особливу увагу варто звернути на те, що правозастосовні акти за юридичними наслідками також включають правоскасовуючі акти, тому об'єктом юридичної техніки скасування актів є правові акти. Отже, юридична техніка скасування правових актів використовується уповноваженими суб'єктами у разі прямого скасування конкретного акта, що виражається у створенні акта, який встановлює втрату чинності іншого, а також у разі фактичного скасування акта іншим актом, прийнятим із того самого питання, що, у свою чергу, знаходить відображення у створенні акта, який встановлює нові норми права та, водночас, припиняє дію іншого акта.

Водночас деякі науковці більш широко розуміють роль юридичної техніки. Так, Є.С. Шугрина [16, с. 25], А.В. Малько [17, с. 120], В.С. Ковальський та І.П. Козінцев [18, с. 33] вважають, що юридична техніка використовується не лише під час створення нормативних актів, а і під час їх подальшої систематизації. При цьому В.М. Карташов техніку систематизації актів розглядає як самостійний вид юридичної техніки [12, с. 75]. З такою думкою погоджується І. Биля, оскільки серед видів юридичної техніки розрізняє техніку інкорпорації і техніку консолідації нормативних актів [19, с. 219].

Узагальнюючи позиції теоретиків права щодо необхідності виділення юридичної техніки систематизації актів, можна зробити два висновки: по-перше, юридичну техніку систематизації актів варто розглядати як самостійний вид юридичної техніки. По-друге, об'єктом юридичної техніки систематизації актів, на думку зазначених вище науковців, є нормативні акти. Однак у науковій літературі є думка, що об'єктом систематизації є правові акти, прихильниками якої є Д.Д. Лилак [20, с. 8] та О.Ф. Скакун [6, с. 615]. На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що юридичну техніку систематизації правових актів варто розглядати як самостійний вид юридичної техніки.

Суттєвий внесок до розуміння поняття юридичної техніки зробив А.Ф. Черданцев, який зазначив, що юридична техніка застосовується під час підготовки юридичних документів, їх систематизації та обліку [21, с. 366]. Аналогічно визначає юридичну техніку Н.М. Оніщенко [22, с. 645]. Г.І. Денисов, у свою чергу, серед видів юридичної техніки виділяє техніку систематизації та обліку нормативних правових актів [13, с. 90]. Так, вказані теоретики права розширили межі застосування та ролі юридичної техніки, яка, на їх думку, застосовується не тільки під час розробки та систематизації актів, а також їх обліку, що дає підстави юридичну техніку обліку правових актів розуміти як самостійний вид юридичної техніки.

Особливу увагу варто звернути на те, що облік та систематизація актів охоплюються поняттям упорядкування актів, що дає змогу юридичну техніку обліку правових актів та юридичну техніку систематизації правових актів розглядати як різновиди юридичної техніки упорядкування правових актів.

Підсумовуючи та узагальнюючи різні позиції відомих теоретиків права щодо розуміння ними видів юридичної техніки, можна припустити, що видову класифікацію юридичної техніки варто здійснювати за двома критеріями. Так, залежно від видів правових актів, юридична техніка включає правотворчу (законотворча техніка, нормотворча техніка), правозастосовну та правотлумачну техніку. Водночас, залежно від змісту діяльності компетентних суб'єктів, видами юридичної техніки є юридична техніка створення правових актів (юридична техніка створення нормативно-правових актів (юридична техніка законопроекткування, юридична техніка нормопроекткування, юридична техніка внесення змін та доповнень до нормативних актів), юридична техніка створення правозастосовних актів, юридична техніка створення правотлумачних актів), юридична техніка скасування правових актів та юридична техніка упорядкування правових актів (юридична техніка обліку правових актів та юридична техніка систематизації правових актів).

Особливу увагу варто звернути на те, що в науковій та юридичній літературі простежується тенденція у розумінні юридичної техніки як сукупності її складових елементів, серед яких теоретики розрізняють засоби, прийоми, способи, правила тощо. При цьому науковці не віддають перевагу будь-якому з перерахованих ними структурних елементів, що дає підстави розглядати їх в контексті юридичної техніки як тотожні та рівнозначні за своїм значенням. Із такою позицією не погоджується Б.В. Чигидин, оскільки акцентує на тому, що елементи юридичної техніки ієрархічні, тобто дотримання правил досягається шляхом вірного використання її прийомів, які, в свою чергу, являють собою вибір сукупності засобів [26]. Отже, можна стверджувати, що правила юридичної техніки займають найвищу позицію в ієрархічній системі її елементів. Водночас кожному виду юридичної техніки належить відповідна група правил юридичної техніки. Дотримання правил юридичної техніки уповноваженими суб'єктами під час створення, скасування та упорядкування правових актів забезпечить уникнення протиріч, колізій та прогалин у законодавстві.

Узагальнюючи позиції відомих теоретиків-правників щодо розуміння ними поняття «юридична техніка», можна зазначити, що *під юридичною технікою варто розуміти сукупність правил використання засобів, прийомів і способів для створення, скасування та упорядкування правових актів із метою забезпечення високого рівня ефективності у досягненні мети правового регулювання суспільних відносин.*

Висновки. Аналіз та узагальнення бібліографії наукових досліджень щодо розуміння об'єкта та видів юридичної техніки дали змогу дійти висновку, що юридична техніка, залежно від видів правових актів, включає правотворчу техніку (законотворча техніка, нормотворча техніка), правозастосовну техніку та правотлумачну техніку. За змістом діяльності компетентних суб'єктів юридична техніка поділяється на юридичну техніку створення правових актів, юридичну техніку скасування правових актів та юридичну техніку упорядкування правових актів. При цьому юридична техніка створення правових актів включає юридичну техніку створення нормативно-правових актів (юридична техніка законопроекткування, юридична техніка нормопроекткування, юридична техніка внесення змін та доповнень), юридичну техніку створення правозастосовних актів та, відповідно, юридичну техніку створення правотлумачних актів. Юридична техніка упорядкування правових актів, у свою чергу, поділяється на юридичну техніку обліку правових актів та юридичну техніку систематизації правових актів.

Список використаних джерел:

1. Муромцев Г.И. Юридическая техника (некоторые теоретические аспекты). Правоведение. 2000. № 1. С. 9–20.
2. Бабкіна О.В. Теорія держави та права у схемах і визначеннях : навч. посіб. / О.В. Бабкіна, К.Г. Волинка. К., 2004. 144 с.
3. Коваленко А.И. Теория государства и права: вопросы и ответы. М., 1997. 208 с.
4. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник. 3-е изд. М., 2000. 528 с.
5. Ведерников Ю.А. Теорія держави та права: навч. посіб. / Ю.А. Ведерников, В.С. Грекул. 4-е вид., доп. і перероб. К., 2005. 224 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: Енциклопедичний курс: підруч. Харків, 2006. 776 с.
7. Юков М.К. Место юридической техники в правотворчестве. Правоведение. 1979. № 5. С. 45–51.
8. Лукич Р. Методология права / Под ред. и со вступ. ст. Д.Е. Керимова. М., 1981. 304 с.
9. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций: в 2 т. Свердловск. Т. 2: Нормативные юридические акты. Применение права. Юридическая наука. 1973. 401 с.

10. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 2001. Т. 6. 2004. 768 с.
11. Тененко А.А. Юридическая техника правоприменительных актов: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. 1999. 200 с.
12. Юридическая техника (обзор материалов науч.-метод. сем.). Государство и право. 2000. № 11. С. 108–120.
13. Денисов Г.И. Юридическая техника : теория и практика. Журнал российского права. 2005. № 8. С. 86–96.
14. Пиголкин А.С. Подготовка проектов нормативных актов (организация и методика). М., 1968. 167 с.
15. Бойко Л.М. Совершенствование законодательной техники в условиях ускорения социально-экономического развития советского общества. Ташкент, 1988. 92 с.
16. Шугрина Е.С. Техника юридического письма: учеб.-практ. пособ. 2-е изд. М., 2000. 272 с.
17. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах: учеб.-метод. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. М., 1997. 197 с.
18. Ковальський В.С. Правотворчість: теоретичні та логічні засади / В.С. Ковальський, І.П. Козінцев. К., 2005. 192 с.
19. Биля І. Нормотворча техніка : поняття і загальна характеристика. Вісник Академії правових наук України. 2002. № 1. С. 217–226.
20. Лилак Д.Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): автореф. дис. ... канд. юридичних наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». – К., 2004. 18 с.
21. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учеб. для высш. учеб. завед. М., 2000. 429 с.
22. Теорія держави та права. Академічний курс : підруч. / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К., 2006. 688 с.